

**ДОБРОВОЉЦИ У ВЕЛИКОМ РАТУ 1914–1918,
ЗБОРНИК РАДОВА (УР. СРЂАН РУДИЋ,
ДАЛИБОР ДЕНДА И ЂОРЂЕ ЂУРИЋ),
ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ, ИНСТИТУТ
ЗА СТРАТЕГИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА,
МАТИЦА СРПСКА, БЕОГРАД 2018, 462 СТР.**

Стогодишњица од Првог светског рата представља јубилеј светског значаја. Рат као сложена друштвено-историјска појава отвара многа питања, на која је историографија само делимично дала одговор или се још увек налази у процесу трагања за објашњењима њихових узрока, трагова и последица. Једно од таквих питања јесте и питање добровољаца у Великом рату. Добровољци су углавном била лица која нису имала држављанство земље за коју су се борили или грађани који су млађи или старији од годишта која су важећим законским решењима била обухваћена општом војном обавезом. Углавном су их чинили припадници истог народа или народа сродних већинском народу државе за чију су се страну у рату определили. Вођени верским, политичким, идеолошким и другим разлозима, добровољци су ступали у редове војске одређене државе да би се изборили за остварење заједничког циља – ослобођење и уједињење.

Тој теми посвећен је и међународни зборник радова *Добровољци у Великом рату 1914–1918*, који представљамо стручној јавности и широј читалачкој публици. У том зборнику су на 462 стране објављена истраживања 27 историчара како из иностранства (Италије, Бугарске, Русије, Румуније, Пољске, Словеније, Мађарске, Немачке), тако и из Србије. Сви радови у оквиру зборника подељени су у пет тематских целина (прва – *Добровољачко питање и национални покрети*, друга – *Добровољци у рату*, трећа – *Личности и друштвене групе*, четврта – *Добровољачко питање након рата* и пета – *Историографија и култура сећања*). Груписањем радова по целинама настојала се истраживачки покрити свеукупност тема које су се односиле на добровољачко питање и у Првом светском рату и у послератном периоду и култури сећања на те покрете.

У првој тематској целини *Добровољачко питање и национални покрети* груписани су радови који се односе на доброво-

љачке покрете код Италијана и Пољака, учешће Словенаца као добровољаца у српској војсци, као и добровољаштво у бугарској, руској и румунској војсци. Ова тематска целина обухвата првих 113 страна зборника и у њој се налази шест радова, махом страних историчара: Италијана Ћира Паолетија, *Италијански добровољци у Првом светском рату* (стр. 21–32), бугарских колега Анатолија Прокопиева и Златка Иванова, *Од добровољачког покрета до регуларне војске – формирање и састав XI македонске пешадијске дивизије 1915* (стр. 33–42), руског историчара Олега Ајрапетова, *Добровољачке јединице у руској војсци у првим годинама Првог светског рата: предности и проблеми* (стр. 43–56), румунског историчара Мануела Станескуа, *Добровољци у румунској војсци 1916–1919*. (стр. 57–73), пољског историчара Кржиштофа Кубјака, *Пољске добровољачке снаге у Првом светском рату* (стр. 75–91) и словеначког колега Блажа Торкара, *Словеначки добровољци у српској војсци 1914–1918* (стр. 93–109).

У другој тематској целини зборника *Добровољци у рату* налазе се радови посвећени добровољаштву у српској војсци и ратним искуствима током њиховог учешћа у борбама у датом периоду. Ту су углавном заступљени чланци који обрађују учешће руских добровољаца у

српској војсци током Великог рата, или се баве употребом добровољаца у српској и руској војсци током герилских акција, као и учешћем Срба добровољаца у борбама у Добруци, делатношћу организације *Црна рука* у српском добровољачком корпусу у Русији, питањем добровољаца у Топличком устанку, као и утицајем добровољаца римокатолика и протестаната на прерастање српске војске у мултиконфесионалну армију на Солунском фронту. Та тематска целина обухвата чак наредних сто страна зборника (113–213) и у њој је такође презентовано шест радова, углавном српских историчара, са изузетком руског колеге Јарослава Вишњакова. Ово поглавље обухвата следеће радове: чланак Далибора Денде, *Руски добровољци у српској војсци у Првом светском рату* (стр. 113–127), Алексеја Тимофејева, *Добровољци и герилски рат у Србији и Русији у Првом светском рату* (стр. 129–151), рад руског историчара Јарослава Вишњакова, *Срби у борби за Добруцу 1916–1917. године* (стр. 153–170), потом Александра Животића, *Црна рука и српски добровољачки корпус* (стр. 171–183), заједнички рад Божице Младеновић и Милића Ј. Милићевића, *Добровољци у Топличком устанку* (стр. 185–192) и на крају рад Миљана Милкића, *Стварање мултиконфесионалне војске. Добровољци римокатолици и протестанти у*

српској војсци на Солунском фронту (стр. 193–213).

У трећој тематској целини зборника *Личности и друштвене групе* обрађено је учешће мађарских високошколаца – добровољаца у аустроугарској војсци 1914. године, Срба добровољаца из САД у Великом рату, као и учешће представника руског официрског кора у организовању и вођењу добровољачке кампање након фебруарске револуције у пролеће и лето 1917. године. Од личности од значаја за историју добровољаштва у Србији представљене су биографије генерала А. М. Зајончковског, команданта 47. руско-српског корпуса у операцијама у Добруци 1916. године; британске медицинарке Мејбл Синклер Стобарт, која је боравила у Србији у време највеће епидемије тифуса 1915. године, као и Луја Ловрића, добровољца који представља симбол страдања српских/југословенских добровољаца у Великом рату. И у овом, које такође обухвата готово стотину страна (од 213. до 307), налазе се радови претежно домаћих и два рада страних историчара (мађарског Ференца Полмана и руског Игора Николајевича Гребенкина). У трећем поглављу се налазе следећи радови: Ференца Полмана, *Мађарски студенти добровољци у аустроугарској војсци 1914. године* (стр. 213–218), потом радови домаћих историчара Ђорђа Ђурића, Гене-

рал А. М. Зајончковски, *биографија и командовање српским добровољцима у Добруци* (стр. 219–229), Игора Николајевича Гребенкина, *Представници официрског кора као вође добровољачке кампање у Русији 1917. године* (стр. 231–244), Предрага М. Вајагића, *Срби из Сједињених Америчких Држава – добровољци у Великом рату* (стр. 245–266), Бранка Момчиловића, *Заборављена хериона Великог рата – Гђа Мејбл Синклер Стобарт* (стр. 267–278) и на крају рад Милана Гулића, *Луја Ловрић као симбол страдања добровољаца у Великом рату* (стр. 279–303).

Претпоследња, односно четврта тематска целина зборника под називом *Добровољачко питање након рата* посвећена је друштвеном положају добровољаца након Првог светског рата. У њој је обрађен однос војвођанских радикала према добровољачком питању, затим улога чехословачких добровољаца – легионара у борбама против мађарске револуције 1918–1919. године, питање покретања часописа *Добровољачки гласник* као гласила већине добровољаца у Краљевини СХС/Југославији и његови покушаји да се укаже на положај добровољаца и њихове нерешене проблеме у југословенском друштву, потом дуга мобилност српских добровољаца из Првог светског рата од 1914. до 1945. године, од добровољаштва у Србији и Русији,

преко колонизације у плодније крајеве краљевине СХС/Југославије, њиховог протеривања и логорисања у време Другог светског рата, до повратка на нова огњишта након његовог завршетка. На скоро стотину страна овог поглавља презентована су укупно четири рада, од којих су три радови домаћих историчара, док је четврти рад италијанског историчара Алберта Бекерелија. У овом делу зборника се налазе следећи радови: чланак Слободана Бјелице *Војвођански радикали и добровољачко питање у Краљевини СХС* (стр. 307–319), потом рад Алберта Бекерелија, италијанског историчара, под називом *Рат након рата. Улога чехословачких легионара у Новој Европи* (стр. 321–346), Биљане Стојић, *Добровољачки гласник (1928–1941) – заступник права добровољаца из Великог рата* (стр. 347–372) и рад Милана Мицића *Дуга мобилност добровољаца српске војске из Првог светског рата* (стр. 373–387).

Последње, пето поглавље зборника посвећено је историографији и култури сећања. У њему су обрађена питања улоге немачких добровољаца у ратничким традицијама организације *Челични шлем*, као савеза ратних ветерана у Вајмарској Немачкој и Трећем рајху од 1918. до 1935. године, потом слика бугарских добровољаца у Првом светском рату у часопису *Отече-*

ство, затим култура сећања на добровољце из Првог светског рата у савременој Србији, као и акција за оснивање добровољачког музеја и архива у Краљевини СХС/Југославији. На самом крају дат је преглед архивске грађе Војног архива у Београду која се односи на добровољце и добровољачки покрет у Првом светском рату. У петом поглављу, које заузима последњих седамдесет страна зборника, изложено је шест радова како домаћих, тако и страних аутора. Поглавље започиње радом немачког аутора Дениса Верберга *Добровољци у ратничким традицијама Челичног Шлема – савеза ратних ветерана у Вајмарској Немачкој и Трећем рајху 1918–1935* (стр. 391–398), потом следи рад бугарске ауторке Снежане Радоеве *Бугарски добровољци у Првом светском рату на страницама часописа Отечество* (стр. 399–410), затим чланак Александре Колаковић, *Добровољци Првог светског рата и култура сећања* (стр. 411–426), коауторски рад Бојана Ђокића и Милоша М. Дамјановића *Акција за оснивање добровољачког музеја и архива* (стр. 427–446), да би уследио завршни рад домаће ауторке Маријане Мраовић *Архивска грађа Војног архива о добровољцима и добровољачком покрету у Првом светском рату* (стр. 447–462).

На крају је важно нагласити да је овај међународни збор-

ник *Добровољци у Великом рату 1914–1918*. настао како резултат одржавања истоимене конференције 2016. године, у организацији Историјског института, Института за стратегијска истраживања Министарства одбране Републике Србије из Београда и Матице српске из Новог Сада. Он има за циљ да научној јавности и широј читалачкој публици укаже на све важне а мање познате догађаје и чињенице везане за добровољачко питање из Великог рата те да српско добровољаштво сагледа у ширем међународном контексту.

Зборник је добро технички опремљен, садржи неколико црно-белих фотографија и докумената. Штампан је у тврдом

повезу, у тиражу од 500 примерака. Сви радови након главног текста садрже закључак, тј. резиме (Summary) који је преведен на енглески језик. Део радова штампан је на енглеском и руском језику, уз резиме на српском.

И поред обиља литературе о добровољачком питању у српској историографији, зборник доноси мноштво нових и непознатих детаља, а пружа и информације о најзначајнијим добровољачким покретима у Европи из периода Првог светског рата, па га из тих разлога срдечно препоручујемо стручној и широј читалачкој публици.

Др Тамјана Милошевић